

УДК 340

DOI: <https://doi.org/10.31359/1993-0941-2025-49-37>

А. М. Мерник, д.ю.н., доцент, провідний науковий співробітник сектору теоретико-методологічних проблем організації державної влади НДІ державного будівництва та місцевого самоврядування НАПрН України
ORCID ID :0000-0002-9762-3057

Б. М. Сорока, студентка I групи I курсу факультету слідчої та детективної діяльності Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого
ORCID ID : 0009-0009-5964-252X

ПРАВО НА СВОБОДУ ВІРОСПОВІДАННЯ ЯК ОСНОВА МІЖРЕЛІГІЙНОЇ ТОЛЕРАНТНОСТІ У СУЧАСНОМУ ВИМІРІ

***Анотація:** Стаття присвячена аналізу права на свободу віросповідання як ключового елементу демократичного суспільства та основи між-релігійної толерантності. Розкривається історичне становлення релігії як соціального феномену та її еволюція від первісних вірувань до сучасних форм релігійного плюралізму. Досліджено взаємозв'язок між релігією та правом, висвітлено внесок античних та просвітницьких мислителів у формування ідеї відокремлення церкви від держави.*

Особлива увага приділена поняттю світської держави та її реалізації в конституційних системах, зокрема, Франції, США, України, а також

порівняльному аналізу з теократичними режимами Ірану та Саудівської Аравії. Підкреслюється значення балансу між правом на свободу віросповідання та захистом громадського порядку і безпеки. Наголошується актуальність забезпечення міжрелігійного миру в умовах глобалізації.

Ключові слова: права людини, свобода віросповідання, релігія, толерантність, світська держава.

Актуальність. На сьогодні, право на свободу віросповідання – одна з найважливіших свобод людини, закріплених як у міжнародних, так і в національних правових актах. Це право гарантує кожному можливість вільно обирати, змінювати або не сповідувати жодної релігії без страху переслідування чи дискримінації. У сучасному суспільстві, де постійно зростає рівень міжкультурної взаємодії, питання міжрелігійної комунікації набуває особливого значення.

Україна, як багатоконфесійна держава, також стикається з труднощами у цій сфері. Конституція України [9] гарантує свободу совісті (стаття 35), однак, реалізація цього права не завжди є безперешкодною. Не можна ігнорувати той факт, що у багатьох країнах спостерігаються випадки порушення рівноправності громадян залежно від їх релігійних переконань. Важливо зазначити, що світові тенденції також підтверджують актуальність цього питання.

Дослідження Gallup International (2024) показало, що 63% людей у світі ідентифікують себе як релігійні, тоді як 37% не належать до жодної релігії або вважають себе атеїстами. При цьому, за різними оцінками, у світі існує від 400 до 10 000 релігійних течій, що ускладнює їх класифікацію [8]. Така різноманітність створює додаткові загрози для підтримки толерантності у міжконфесійних відносинах.

Гарантування свободи віросповідання та релігійної толерантності є вирішальними чинниками для підтримки суспільної злагоди та стабільності. Ігнорування цих принципів може призвести до соціальної напруги, конфліктів і порушення прав людини.

Таким чином, право на свободу віросповідання є не лише індивідуальним правом кожної людини, а й важливою складо-

вою демократичного суспільства. Необхідне не лише правильне декларування цього права, а й створення ефективних механізмів його реалізації. Дотримання яких гарантуватиме гармонійне співіснування різних релігійних спільнот та зміцнить засади демократичного правопорядку.

Метою статті є аналіз місця релігії в житті людини, її взаємозв'язку з державою; дослідження процесу становлення та розвитку свободи віросповідання; розкриття принципів функціонування світської держави в умовах сучасності.

Аналіз останніх публікацій. Різні аспекти свободи віросповідання та міжрелігійної толерантності були розглянуті у роботах різних дослідників, зокрема, Д. Вовк [6], В. Гусев [7], П. Романюк [11], Х. Мартінес-Торрон та М. Валеро-Естареллас [3], А. Морла [4], Н. Ал-Карбі та С. Ал-Карбі [1], та інших.

Х. Мартінес-Торрон, та М. Валеро-Естареллас у своїй роботі «Міжрелігійний діалог зі світської точки зору: деякі ідеї та досвід» [3] зазначають, що міжрелігійний діалог відрізняється від діалогу між державами та релігійними громадами та є одним із головних інструментів, який може сприяти створенню атмосфери релігійної толерантності та поваги в сучасних суспільствах. Автори аналізують ініціативи та досвід міжрелігійного діалогу на європейському та американському континентах, а також пропонують ідеї щодо ролі світських держав у сприянні міжрелігійному діалогу та гарантуванні автономії релігійних громад.

У своїй праці «Розуміння взаємозв'язку між релігійністю та міжрелігійним діалогом» [4] А. Морла підкреслює, що спочатку релігійність досліджували за допомогою спрощених показників, таких як відвідування церкви, недооцінюючи притаманну релігії різноманітність. Однак значний прогрес відбувся з розмежуванням внутрішньої та зовнішньої релігійної орієнтації. У роботі автор розглядає два підходи: релігійний фундаменталізм і його протилежність – постійний релігійний пошук, крайні прояви яких можуть бути пов'язані з упередженнями. Також підкреслюється потенційна роль міжрелігійного діалогу в критичному дослідженні релігійних переконань і зменшенні упереджень. Незважаючи на складність, дослідження свідчить про те, що міжрелігійний діалог може сприяти толерантності

та взаєморозумінню між людьми різних релігійних переконань, сприяючи розбудові миру в контексті релігійного та культурного розмаїття. Міжрелігійний діалог постає як цінний інструмент для боротьби з упередженнями шляхом сприяння рефлексії та взаєморозумінню, що потенційно могло б сприяти зменшенню релігійних упереджень і просуванню миру в контексті релігійного розмаїття.

Н. Ал-Карбі та С. Ал-Карбі у своїй роботі «Роль громадських ініціатив у мирному співіснуванні: філософський та релігійний аналіз соціальної гармонії в суспільстві ОАЕ» [1] досліджують роль громадських ініціатив у розвитку мирного співіснування в суспільстві ОАЕ через призму філософської та релігійної точок зору. Використовуючи описовий та аналітичний підхід, автори демонструють, як ці ініціативи сприяють розвитку толерантності, соціальної злагоди та міжрелігійного діалогу в різноманітному суспільстві. Результати дослідження показують, що громадські ініціативи в ОАЕ відіграли важливу роль у розвитку культури толерантності та мирного співіснування, подолання культурних і релігійних відмінностей. Ці ініціативи вирізняються інклюзивним характером, залученням різних груп суспільства та різноманітністю заходів, які сприяють взаєморозумінню та повазі. У дослідженні зроблено висновок, що ОАЕ створили унікальну модель релігійної та культурної гармонії завдяки своїм громадським ініціативам, які спираються як на філософські цінності, так і на релігійні вчення. Є рекомендації посилити інституційну співпрацю та розширити участь громадськості в цих ініціативах, щоб забезпечити подальший успіх. Крім того, рекомендується інтегрувати толерантність і мирне співіснування в навчальні програми, плекаючи ці цінності з раннього віку, щоб прищепити їх прийдешнім поколінням.

Виклад основного матеріалу. У контексті співвідношення з правом можна визначити, що релігія є системою світоглядів на основі віри у надприродні сили, що зумовлена дотриманням певних правил та культових дій, спрямованих на зв'язок людини з Богом (богами).

Аналіз засвідчує, що релігія виникла ще в доісторичні часи, коли у людини зародилися питання щодо причин власного іс-

нування та функціонування світу навколо. Археологічні та антропологічні дослідження свідчать, що перші релігійні вірування з'явилися в епоху пізнього палеоліту (близько 35–40 тис. років тому) разом із розвитком абстрактного мислення та формування первісних культів [11].

Слід зауважити, що у той час релігія виконувала низку важливих функцій. В першу чергу, вона передувала створенню людиною системи світогляду, що пояснював непередбачуваність та різноманітність природи. Для такого світогляду притаманним було присвоювання усім об'єктам навколишнього середовища антропоморфних якостей, значущість магічних ритуалів та обрядів.

Не менш важливого значення набувала релігія у формуванні моральних норм та регулятивів у первісному суспільстві. А саме, вона сприяла утворенню системи табу – категоричних імперативів, що не потребували пояснення, але несли за собою негативні наслідки. З плином часу релігія була вже не лише джерелом пояснення першопричини світу, а й важливим соціальним феноменом, що врегульовував відносини між людьми та був передумовою формування перших державних утворень.

Із розвитком соціальних відносин релігія почала виконувати важливу інтегративну функцію у формуванні суспільних і державних інституцій. У Стародавньому Єгипті, Месопотамії, Греції та Римі релігія була основою законодавства та політичної влади. Наприклад, у Єгипті фараон вважався «сином богів» і посередником між людьми та божеством, що легітимізувало його абсолютну владу. Варто також звернути увагу на те, що релігійні норми мали великий вплив на становлення соціальної стратифікації. Духовні жерці вважалися носіями сакральних знань у сфері медицини, освіти та астрономії. Подібний вплив спостерігався і в середньовіччі, коли церква відігравала ключову роль у збереженні знань, розвитку права та міжнародної дипломатії.

Поступово релігійні вірування, що початково існували у формі анімізму, фетишизму, тотемізму та шаманізму, трансформувалися у складніші системи вірувань – політеїзм та, зрештою, монотеїзм. А саме, вірування в єдиного Бога, творінням

якого є все суще, при цьому виключаючи існування інших божеств. З поширенням монотеїстичних релігій, таких як юдаїзм, християнство та іслам, з'явилися уявлення про єдиний абсолютний моральний закон, що мав універсальний характер. Проте, не дивлячись на такий динамічний розвиток, ще довгий час релігійний догматизм не передбачав свободи вибору віри.

Перехід до ідеї релігійної толерантності відбувався поступово. Зростання уявлень про свободу віросповідання стало можливим шляхом змін у філософських та правових концепціях, що формувалися протягом багатьох століть. Великих зусиль у цей процес доклали як античні мислителі, так і філософи Нового часу. Вперше концепцію відокремлення держави від релігії сформулював давньоримський юрист Доміцій Ульпіан (170–223 рр. н.е.), що був одним із провідних правознавців пізньої Римської імперії. Однією з ключових ідей Ульпіана була концепція поділу права на публічне та приватне, що заклало основи для майбутнього відокремлення впливу держави на релігію. У Дигестах Юстиніана давньоримський юрист зазначає: «Публічне право стосується організації Римської держави, приватне ж – вигоди окремих осіб» [5]. Він також наголошував, що сакральне право не входить у сферу публічного права, адже стосується богів, а не державного управління. Під сакральним правом Ульпіан розглядав сферу регулювання взаємодії людини з Богом, організації релігійних культів та храмів, проведення ритуалів та вшанування богів. Натомість, публічне право, як вважав юрист, було пов'язане з організацією суспільства та державного порядку, регулюванням відносин між державою та її громадянами. Це положення вказувало на необхідність виокремлення релігійних питань, як духовних інтересів кожної особи. Таким чином, ідея Ульпіана про поділ публічного та сакрального права стала основою для принципу відокремлення церкви від держави, що, на сьогодні, діє у багатьох сучасних правових системах (Франція, США, Україна та інші).

Також значний внесок у розвиток свободи віросповідання зробив Джон Локк (1632–1704) – один із найвпливовіших філософів епохи Просвітництва, який сформулював концепцію природних прав людини, принципів конституціоналізму та ідей

релігійної толерантності. Його трактат «Лист про віротерпимість» (A Letter Concerning Toleration, 1689) став першим фундаментальним теоретичним обґрунтуванням свободи віросповідання та принципу невтручання держави у релігійні питання. Розгляньмо основні положення даного трактату. Філософ наголошував, що держава не має права втручатися у релігійні переконання громадян. Він чітко розмежовував функції держави та церкви. На його думку, держава повинна забезпечувати у суспільстві громадський порядок та гарантувати своїм громадянам захист їх прав та свобод. Церква ж, у свою чергу, є добровільним об'єднанням людей для поклоніння Богу і що важливо вона не має права нав'язувати свої догми силою. Згідно з думкою автора, релігійна віра не повинна бути нав'язаною. Основний аргумент Локка полягав у тому, що жодна релігія не може претендувати на абсолютну істину, оскільки знання людини обмежені. Він стверджував, що релігійні переконання не можна змінити шляхом примусу, у зв'язку з тим, що віра є внутрішнім переконанням, яке не піддається зовнішньому контролю. «Кожному належить турбота про власну душу, сам він і тільки сам мусить турбуватися про неї» [7, с. 47]. Ніхто не може мати якогось права зазіхати на громадянські блага один одного і віднімати один в одного власність на підставі релігійних міркувань. У праці простежується розмежування політики та релігії. Локк вважав, що державне втручання у сферу релігії породжує релігійні війни та нестабільність. Він писав: «державна влада не має державним законом приписувати символ віри». Джон Локк також виступав проти участі церкви у функціонуванні держави. Такий погляд був спрямований проти католицької моделі влади, в якій Папа Римський мав вплив на політичні рішення європейських монархів. Отже, Ідея Джона Локка про свободу віросповідання стала фундаментальною для розвитку сучасних демократичних держав. Він довів, що держава не повинна втручатися у релігійні переконання людей, а церква – у політичне управління. Його погляди вплинули на формування принципу світської держави, який визначав державу з таким устроєм, де релігія є відокремленою від неї, і яка регулюється на основі громадянських, а не релігійних норм.

У сучасному вимірі, принцип світської держави є ключовим аспектом для забезпечення нейтральності держави у питаннях правового регулювання свободи віросповідання, а також для відокремлення релігії від політичної влади. Важливим аспектом у цьому принципі є гарантування рівності перед законом для усіх громадян в незалежності від їх релігійних переконань та надання можливості створення та вільного функціонування різних релігійних конфесій.

Варто зауважити, що існують держави в яких віросповідання має значний вплив на структуру політичної влади. До прикладу, Іран, який є теократичною державою, в якій релігія відіграє вирішальне значення у формуванні та функціонуванні державної влади. У 1979 році, внаслідок Ісламської революції, в Ірані було закріплено унікальну форму правління – ісламська республіка, а основою законодавства – ісламське право шаріат. Це зумовило панування принципу вілайат-аль-факіх, згідно з яким духовний лідер здійснює нагляд за усіма гілками влади.

У Саудівській Аравії діє схожа правовий підхід, що базується на принципах ісламської теократії. Країна визнає основними джерелами законодавства Коран та Сунну, а свобода віросповідання у країні зазнає чималих обмежень. Іслам визнається єдиною легітимною формою віри, тоді як інші релігії піддаються дискримінації. Підсумовуючи, можемо стверджувати, що державний устрій Ірану та Саудівської Аравії є прямим антиподом принципу світської держави.

У контрасті постає становище секуляризації у конституційних засадах нової Турецької Республіки. Туреччина є однією з небагатьох країн в якій попри більшість мусульманського населення є закріпленим принцип світської організації держави. Вагомий вклад у такі значні зміни внесли реформи Мустафи Кемалю Ататюрка у 1923 році, що були спрямовані на модернізацію, секуляризацію та західну орієнтацію Туреччини. Однак принцип світської держави, як пам'ятаємо, включає взаємне відокремлення як релігії від держави, так і держави від релігії. У цій сфері Туреччина не забезпечила своєї нейтральності, позаяк створила інституцію – Директорат у справах релігії, що контролює ісламські установи.

Розглядаючи приклади світських держав, наголосимо, що законодавчо світський характер держави закріплений, зокрема, у Конституції Франції. У статті 1 зазначено: «Франція є неподільною, світською, демократичною та соціальною Республікою. Вона забезпечує рівність перед законом усіх громадян, незалежно від походження, раси чи релігії. Вона поважає усі віросповідання» [10, с. 6]. Такий конституційний підхід є досить досконалим для формування практичного простору міжрелігійної толерантності. Також законодавчим закріпленням світськості у Франції є «Закон про відокремлення церкви від держави» від 9 грудня 1905 року.

У Сполучених Штатах Америки діє схожий підхід, відповідно до якого Перша поправка до Конституції встановлює: «Конгрес не має права видавати закони щодо впровадження будь-якої релігії чи заборони вільно сповідувати її, а також не має права видавати закони, що обмежують свободу слова, друку і права народу мирно збиратися і звертатися до уряду з проханням усунути якусь кривду».

В Україні світська форма організації держави закріплена у статті 35 Конституції України, яка проголошує: «Кожен має право на свободу світогляду і віросповідання. Це право включає свободу сповідувати будь-яку релігію або не сповідувати ніякої, безперешкодно відправляти одноособово чи колективно релігійні культу і ритуальні обряди, вести релігійну діяльність. Здійснення цього права може бути обмежене законом лише в інтересах охорони громадського порядку, здоров'я і моральності населення або захисту прав і свобод інших людей. Церква і релігійні організації в Україні відокремлені від держави, а школа – від церкви. Жодна релігія не може бути визнана державою як обов'язкова. Ніхто не може бути увільнений від своїх обов'язків перед державою або відмовитися від виконання законів за мотивами релігійних переконань. У разі якщо виконання військового обов'язку суперечить релігійним переконанням громадянина, виконання цього обов'язку має бути замінене альтернативною (невійськовою) службою» [9].

Аналізуючи зміст цієї статті, можемо одразу помітити, що вона враховує не лише відокремлення держави від церкви

та навпаки, а й суперечливості віри в питаннях військового обов'язку та, що не менш важливо, питання обмеження релігії. Ця проблематика постає важливим аспектом, адже питання свободи віри та обмеження віри мають дуже тонку грань. Згідно зі статтею 35 людина може вірити у будь-що, навіть якщо вона сама вигадає собі свою віру, своїх ідолів, свої ритуали. Саме цією статтею захищається дистанціювання держави від внутрішніх почуттів людини, адже згадаймо, що норми Конституції України мають пряму дію. Проте, держава не може ігнорувати ту небезпеку для громадського порядку, яка може виникнути через фанатичні дії осіб.

Представники німецької класичної філософії Імануїл Кант, Георг Гегель та інші розглядали питання загальної волі, позитивної та негативної свободи, обмеження моральним законом. Спираючись на їх погляди можемо дійти висновку, що свобода та обмеження є полярними поняттями, тобто вони взаємовключають та взаємовиключають одне одного. Обмеження – задля свободи, її безпечної реалізації та гарантування.

Висновки. Підсумовуючи вищевикладене, можемо зробити висновок, що релігія є давнім суспільним феноменом, який займав важливе місце в дійсності людини, соціуму, держави. Проте, з часом виникають сумніви у необхідності участі церкви у житті держави. Всім відомий принцип верховенства права, у цьому контексті, вказує на рівність усіх громадян перед законом.

Свобода віросповідання з часом набувала нових характеристик та змінювалась. З'явилося розуміння необхідності встановлення розбіжностей між функціями та колами впливу релігії та держави (не у всіх державах).

Віросповідання є частиною побуту та основою життєвих орієнтирів для людини. У житті суспільства вона виконує функцію духовного виховання. Вперше ідеї поділу сакрального та публічного простору з'явилися ще в епоху пізньої Римської імперії (Доміцій Ульпіан), та розвивалось пізніше в епоху Просвітництва. Філософ Джон Локк обґрунтував принципи релігійної толерантності та невтручання держави в релігійні справи. Ідеї Локка стали основою концепції світської держави.

У сучасному світі більшість демократичних країн закріплюють принцип світської держави у своїх конституційних актах. Наприклад, Франція, США та Україна мають чіткі правові норми, які гарантують свободу віросповідання, рівність усіх громадян незалежно від релігії та невтручання держави у справи церкви. Водночас існують держави з теократичною формою правління, зокрема Іран та Саудівська Аравія, де релігія безпосередньо впливає на політичну систему та обмежує свободу релігійних меншин.

Викладене зумовлює необхідність дотримання балансу між правом на свободу віри та необхідністю захисту громадського порядку, моральності й безпеки. Конституція України, зокрема стаття 35, чітко відображає баланс між правом на свободу віри та захистом громадського порядку.

На сьогодні, у світі існує безліч різних релігій, що зумовлює можливість конфлікту, адже одні конфесії можуть не визнавати інших. Наслідки цих конфліктів можуть бути різними, від словесної суперечки до збройного нападу великих масштабів. На разі, це питання є дуже актуальним з огляду на збройну агресію ісламського угруповання ХАМАС проти Ізраїлю. Даний конфлікт має, в тому числі, релігійне підґрунтя, що призвело до масованих нападів на мирних жителів та великої кількості жертв. Держава як політична організація повинна реагувати на подібні загрози та виклики, забезпечуючи безпеку своїх громадян, міжрелігійний мир і запобігаючи радикалізації.

Список використаних джерел:

1. Al-Karbi, N. N., Al-Salhi, N. R., Al-Karbi, S. N. (2025). The role of community initiatives in fostering peaceful coexistence: a philosophical and religious analysis of social harmony in uae society. *European Journal for Philosophy of Religion*, № 17(1), pp. 162–182.
2. John Locke. (2010). A letter concerning toleration and other writings. *Online Library of Liberty*. pp. 1–141. URL: https://oll-resources.s3.us-east-1.amazonaws.com/oll3/store/titles/2375/Locke_1560_EBk_v6.0.pdf
3. Mart nez-Torr n, J., Valero-Estarellas, M.-J. (2025). Interreligious dialogue from a secular perspective: Some ideas and experiences. *Religion and foreign affairs: Interreligious dialogue, diplomacy and peace-building*, pp. 59–78.

4. Morla, A. V. (2025). Understanding the relationship between religiousness and interreligious dialogue. Religion and foreign affairs: Interreligious dialogue, diplomacy and peace-building, pp. 127–142.
5. The Institutes of Justinian : Book 1 (Scott). The Roman Law Library (Last Update:January 25, 2015). URL: https://droitromain.univ-grenoble-alpes.fr/Anglica/just1_Scott.htm
6. Вовк Д. В. Право і релігія: загальнотеоретичні проблеми співвідношення: монографія. Харків: Право, 2009. 67–118 с. URL : https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/MONOGRAFIJ_2010/Vovk_2009.pdf
7. Гусев В. І. Нариси з історії філософії Нового часу. Національний Університет «Києво-Могилянська академія». Київ : НаУКМА, 2020. 43–71 с.
8. Дві третини світового населення є віруючими, – результати дослідження Gallup International. *Католицький Оглядач*. 18.04.2015. URL: https://catholicnews.org.ua/dvi-tretini-svitovogo-naseleण्या-ie-viryuyuchimi-rezultati-doslidzhennya-gallup-international/?utm_source=chatgpt.com
9. Конституція України : від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 1996, № 30, ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
10. Конституція Французької республіки (прийнята на референдумі 4 жовтня 1958 р.). Переклад з франц., укладач : Романюк П. В. Серія «Законодавство зарубіж. країн». Харків : «Право», 2015. 68 с. URL:https://pravo-izdat.com.ua/image/data/Files/127/1pdf?srsId=AfmBOorQJ3sVtKyYDima9y3_mKH6Q_28a9O1mliuF_Y7fD62YOP5wvNg
11. Культура епохи верхнього палеоліту. *Освіта. UA*. 16.10.2010. URL: <https://ru.osvita.ua/vnz/reports/culture/10843/>

REFERENCES:

1. Al-Karbi, N. N., Al-Salhi, N. R., Al-Karbi, S. N. (2025). The role of community initiatives in fostering peaceful coexistence: a philosophical and religious analysis of social harmony in uae society. *European Journal for Philosophy of Religion*, № 17(1).
2. Jörn Locke. (2010). A letter concerning toleration and other writings. *Online Library of Liberty*. URL:https://oll-resources.s3.us-east-2.amazonaws.com/oll3/store/titles/2375/Locke_1560_EBk_v6.0.pdf
3. Mart nez-Torr n, J., Valero-Estarellas, M.-J. (2025). Interreligious dialogue from a secular perspective: Some ideas and experiences. Religion and foreign affairs: Interreligious dialogue, diplomacy and peace-building.
4. Morla, A. V. (2025). Understanding the relationship between religiousness and interreligious dialogue. Religion and foreign affairs: Interreligious dialogue, diplomacy and peace-building.

5. The Institutes of Justinian : Book 1 (Scott). The Roman Law Library (Last Update : January 25, 2015). URL: https://droitromain.univ-grenoble-alpes.fr/Anglica/just1_Scott.htm
6. Vovk D. V.(2009). Pravo i relihiiia: zahalnoteoretychni problemy spivvidnoshennia: monohrafiia. Kharkiv: Pravo. URL: https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/MONOGRAFII_2010/Vovk_2009.pdf
7. Husiev V. I. (2020). Narysy z istorii filosofii Novoho chasu. Natsionalnyi Universytet «Kyievo-Mohylianska akademiia». Kyiv : NaUKMA.
8. Dvi tretyni svitovoho naseleння ye viruiuchymy, – rezultaty doslidzhennia Gallup International. *Katolytskyi Ohliadach*. 18.04.2015. URL: https://catholicnews.org.ua/dvi-tretini-svitovogo-naseleння-ie-viruyuchimi-rezultati-doslidzhennia-gallup-international/?utm_source=chatgpt.com
9. Konstytutsiia Ukrainy : vid 28.06.1996 r. № 254k/96-VR. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy (VVR)*, 1996, № 30, art. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
10. Konstytutsiia Frantsuzkoi respubliky (pryiniata na referendumi 4 zhovtnia 1958 r.). Transl. : Romaniuk P. V. (Ed.).(2015). Seriia «Zakonodavstvo zarubizh. krain». Kharkiv : «Pravo». URL:https://pravo-izdat.com.ua/image/data/Files/127/1-13.pdf?srsId=AfmBOorQJ3sVtKyYDima9y3_mKH6Q_28a9O1mliuF_Y7fD62YOP5wvNg
11. Kultura epokhy verkhnoho paleolitu. *Osvita.UA*. 16.10.2010. URL: <https://ru.osvita.ua/vnz/reports/culture/10843/>

A. M. Mernik, B. M. Soroka

The Right to Freedom of Religion as the Basis of Interreligious Tolerance in the Modern Dimension

Abstract. *The article examines religion as a complex social phenomenon closely linked to law and the institutional development of society. The research is based on the understanding of religion as a system of worldview concepts that originated in prehistoric times and served as a means of explaining the surrounding reality. The authors emphasize that religion played a key role in the formation of primary behavioral norms, moral taboos, traditions, and cultural foundations of coexistence in pre-civilizational communities. Over time, these elements acquired political significance, contributing to the emergence of early forms of statehood.*

At the core of the study is the gradual development of relations between the religious sphere and state power, beginning with the classical era, when the question of the limits of sacred influence on public law was first raised.

In particular, the article highlights the ideas of Domitius Ulpian, who justified the distinction between public and sacred law, which became the foundation for the later development of the concept of the secular state. Significant attention is also given to the philosophical views of John Locke, who during the Enlightenment proposed a legal model that recognized freedom of conscience as an inalienable human right.

The study incorporates contemporary statistical data indicating that 63% of the global population identifies as religious, while religious diversity encompasses between 400 to 10,000 different faith communities worldwide, underscoring the complexity of maintaining interreligious harmony in modern society. The research examines how this religious pluralism creates both opportunities for dialogue and challenges for tolerance implementation.

The article also explores how the principles of freedom of religion are implemented in the modern world across countries with different political and legal systems. A comparative analysis is provided of models of secular states (France, the United States, Ukraine), as well as theocratic states (Iran, Saudi Arabia), where religion plays a defining role in political power. Special attention is given to the unique case of Turkey, which demonstrates the complexities of maintaining secular principles in a predominantly Muslim society through institutional mechanisms like the Directorate of Religious Affairs.

The authors stress that freedom of religion is not absolute and may be limited by law in cases where religious activity poses a threat. It is emphasized that religion should not be used as a tool of political influence, and the right to religious belief must be grounded in the principles of equality, tolerance, and non-interference of the state in the spiritual life of its citizens.

In conclusion, the article underscores that religion, as an ancient and influential element of social life, should maintain autonomy in the spiritual domain without interfering in the functioning of the state – just as the state should not impose any religious worldview on its citizens. The right to freedom of religion is not only an individual right, but also an important mechanism for maintaining interreligious peace, social stability, and democratic development. Its effective implementation requires the creation of a legal environment that simultaneously guarantees freedom of belief, respect for religious diversity, and the overall security of society.

Keywords: *human rights, freedom of religion, religion, tolerance, secular state.*